

SANSKRIT

संस्कृतम्
(209)

समय: होरात्रयम्]

[पूर्णाङ्कः : 100

निर्देशाः :

- (1) अस्मिन् प्रश्नपत्रे द्विचत्वारिंशत् प्रश्नाः सन्ति ।
- (2) प्रत्येकम् प्रश्नस्य समक्षम् अङ्काः सूचिताः ।
- (3) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।

खण्ड – क

- 1 एकदा बोपदेवः _____ उपविश्य महिलाम् अपृच्छत् । 1
(A) शिलाखण्डे (B) कूपे
(C) नदीतीरे (D) विद्यालये
- 2 मकरस्य भार्या कं स्मरति ? 1
(A) गृहम् (B) मकरम्
(C) जंबुफलम् (D) वानरम्
- 3 प्रथमं शरीरात् का निर्गता ? 1
(A) चक्षुः (B) वाक्
(C) मनः (D) श्रोत्रम्
- 4 यदि आयुः क्षयोऽस्ति तद् _____ भविष्यत्येव । 1
(A) जीवनम् (B) पतनम्
(C) जन्म (D) मृत्युः
- 5 एकदा बोधिसत्त्वः _____ अधिपः अभवत् । 1
(A) असुराणाम् (B) देवानाम्
(C) दैत्याणाम् (D) दीनानाम्
- 6 भारतवर्षे _____ 'भास्कर' इति उपग्रहयानं निर्मितम् । 1
(A) वैज्ञानिकैः (B) शास्त्रज्ञैः
(C) दैवज्ञैः (D) गणितज्ञैः

- 7 विद्या _____ रक्ष्यते । 1
 (A) सत्येन (B) योगेन
 (C) वृत्तेन (D) वित्तेन
- 8 बोपदेवः महिलां पृच्छति इत्यत्र पृच्छति पदे कः लकारः ? 1
 (A) लोट् (B) लङ्
 (C) लट् (D) लृट्
- 9 'त्रयाणां मत्स्यानाम्' इत्यत्र 'त्रयाणाम्' पदस्य मूलशब्दः कः ? 1
 (A) त्रयस् (B) त्रय
 (C) त्रि (D) त्रै
- 10 रिक्तस्थाने किं भविष्यति ? सर्वतः _____ आदद्यात् । 1
 (A) सारम् (B) संसारम्
 (C) विहारम् (D) निहारम्
- 11 (i) पम्पा कीदृशी आसीत् ? 1+1=2
 (ii) तत्र रामः कया विहीनः विललाप ?
- 12 (i) शक्रः रथस्य अग्रे आगतानि कानि पश्यति ? 1+1=2
 (ii) दौवारिकः दुर्गाध्यक्षसमीपे कं नेतुम् इच्छति ?
- 13 (i) मकरः कस्य मरणम् न इच्छति ? 1+1=2
 (ii) देवेन्द्रस्य रथं विलोक्य के भयाकुलाः अभवन् ?
- 14 अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्त प्रश्नान् उत्तरत - 1×3=3
 कुमारौ - (अन्योन्यमुद्दिश्य) यं निरीक्ष्यैव ममांगेषु आलिंगनस्य अभिलाषउत्पद्यते तत्कथं
 मृदुशरीरेऽस्मिन् शराः मोक्तव्याः ?
 चन्द्रकेतुः - अवतराम्यार्य । स्यन्दनात् ।
 सुमन्त्रः - कस्य हेतोः ?
 चन्द्रकेतुः - एकस्तावदयं वीरपुरुषः पूजितो भवति, अपिच आर्य । क्षात्रधर्म परिपालितो
 भवति ।
 सुमन्त्रः - शोभनं वत्स ।
 एष सांग्रामिको न्यायः एष धर्मः सनातनः ।
 इयं हि रघुसिंहानां वीरचारित्रपद्धतिः ॥
 प्रश्नाः -
 (i) स्यन्दनात् कः अवतरति ?
 (ii) किमर्थं स्यन्दनात् अवतरति ?
 (iii) केषाम् वीरचारित्र पद्धतिः अस्ति ?

- 15 कस्यचित् एकस्य चरित्रचित्रणं पंचवाक्येषु संस्कृतेन कुरुत – 1×5=5
कण्वः अथवा पशुपक्षिणां वर्णनम्
- 16 प्रश्नान् उत्तरत – 1+1=2
(i) कुलं केन रक्ष्यते ?
(ii) भरद्वाजस्य आश्रमः कस्याः नद्याः तीरे आसीत् ?
- 17 (i) असाधुः कीदृशः स्मृतः ? 1+1=2
(ii) प्रत्युपकाराय दत्तं दानं कीदृशं भवति ?
- 18 ईशावास्यमिदं सर्वं यत् किञ्चजगत्यां जगत् । 1+1=2
तेन त्यक्तेन भुञ्जीथा मागृधः कस्यस्विद् धनम् ॥
(i) जगत् केन व्याप्तम् अस्ति ?
(ii) मानवेन कथं भोक्तव्यम् ?
- 19 भूमिदानेन ये लोका गोदानेन च कीर्तिताः । 1+1=2
ते लोकाः प्राप्यन्ते पुंभिः पादपानां प्ररोहणे ॥
(i) लोकाः केन कीर्तिताः ?
(ii) पुंभिः ते लोकाः कस्मिन् प्राप्यन्ते ?
- 20 अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत – 1×3=3
यदि तव वसनं धूसरितं स्यात् यदि च सहस्रच्छिद्रं स्यात् ।
का वाक्षतिरिहतेन भवेत्ते तत्त्वमिदं चिन्तय चित्ते ॥
(i) 'वसनम्' इति पदस्य कः अर्थः ?
(ii) कीदृशं वस्त्रं हानिप्रदं न स्यात् ?
(iii) जर्जरितवसनेषु अपि कः तिष्ठति ?
- 21 निम्नलिखित श्लोकस्य अन्वये रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत – 1×3=3
एषा सा दृश्यते सीते, राजधानी पितुर्मम ।
अयोध्यां कुरुवैदेहि प्रणामं पुनरागता ॥
अन्वयः –
सीते एषा सा मम _____, राजधानी (अयोध्या)
दृश्यते, हे वैदेहि पुनः आगता त्वम् _____ प्रणामं _____ ।

- 22 रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - 1+1=2
 (i) संन्यासी तुरीयाश्रमसेवी अस्ति ।
 (ii) प्राणः इन्द्रियेषु श्रेष्ठः ।
- 23 कः कम्प्रति कथयति ? 1+1=2
 (i) आर्य, त्वर्यताम् । अस्मद्ग्रथं तत्रैवनयतु ।
 (ii) आयुष्मन्, एष प्राप्ताः वयम् । पश्यतु तत्रास्ति लवः ।
- 24 तामसं भोजनं कीदृशम् भवति । 1+1=2
- 25 अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत - 1×3=3
 पुण्यापुण्यैस्तथा गंधैर्धूपैश्च विविधैरपि ।
 अरोमाः पुष्पिताः संति तस्माज्जिघ्रन्ति पादपाः ॥
 (i) पादपाः किं कुर्वन्ति ?
 (ii) 'पुण्यापुण्यैः' इति पदम् कस्य विशेषणम् ?
 (iii) वृक्षाः कैः जिघ्रन्ति ?
- 26 अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत - 1×3=3
 मनःशौचं कर्मशौचं कुलशौचं च भारत ।
 शरीरशौचं वाक्छौचं, शौचं पंच विधं स्मृतम् ॥
 (i) 'शौचम्' इति पदस्य कः अर्थः ?
 (ii) शरीरस्य शौचं केन भवति ?
 (iii) शौचं कतिविधं स्मृतम् ?
- 27 कस्यचित् एकस्य पाठस्य सारांशं पंचवाक्येषु लिखत - 1×5=5
 त्याज्यं न धैर्यम्
 करुणा परा हि साधवः
 कर्तव्यनिष्ठा

खण्ड – ख
(अनुप्रयुक्त व्याकरणम्)

- 28 अधोलिखितेषु कण्ठ्यवर्णौ चित्वा लिखतः – 1+1=2
ह क ट ज य श
- 29 रेखांकितेषु सन्धिच्छेदं कृत्वा सन्धिनाम लिखतः – 1×3=3
अभिवादनशीलस्य नित्य वृद्धोपसेविनः ।
चत्वारि तस्य वर्धन्ते आयुर्विद्या यशोबलम् ॥
- 30 संधिं कुरुत – 1+1=2
कः + अपि । कालदेशः + उपपन्नानि ।
- 31 रेखांकितपदयोः कः मूलशब्दः का च विभक्तिः ? 1+1=2
अद्य मम गृहे तव भोजनम् अस्ति ।
- 32 रिक्तस्थानेषु अंकानां स्थाने संख्यावाचकानि पदानि लिखतः – 1×3=3
(i) सिंहद्वारे (1) दौवारिकः तिष्ठति ।
(ii) विद्यालये (7) अध्यापिकाः सन्ति ।
(iii) त्वं तस्मै (3) फलानि देहि ।
- 33 रेखांकितपदे कः धातुः कश्चलकारः ? 1+1=2
(i) कन्या रुदती प्रस्थानं करोति ।
(ii) लताः अश्रूणि मुञ्चन्ति ।
- 34 रेखांकितपदयोः कः मूलशब्दः का च विभक्तिः ? 1+1=2
शक्रः करुणाम् आपन्नः उवाच ।

- 35 अधोलिखितयोः समस्तपदयोः विग्रहं लिखतः – 1+1=2
राजलक्ष्मीः । विद्याध्ययनम् ।
- 36 अधोलिखितविग्रहाणां कृते समस्तपदं लिखत – 1+1=2
(i) भावानां संशुद्धिः ।
(ii) दैवेन रक्षितम् ।
- 37 रिक्तस्थाने किं पदं भविष्यति ? 1+1=2
(i) तत्र सः गृहं _____ (निर् + मा + क्तवतु)
(ii) गुरोः वाक्यं _____ स व्यरमत् (श्रु + क्त्वा)
- 38 रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत – 1×3=3
(i) जम्बुवृक्षः _____ पूरितः । (फल)
(ii) छात्रः _____ विद्यालयं गच्छति । (पठन)
(iii) भ्रमराः _____ गुञ्जन्ति । (पुष्प)

खण्ड – ग
(रचनाकौशलम्)

- 39 अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत – 1×5=5
सताम् आचारः सदाचारः । सज्जनाः यथा आचरन्ति सः सदाचारः । मातापित्रौः शुश्रूषा, तेषाम् आज्ञापालनं, सत्यभाषणं, भूतेषु दया अहिंसा, क्षमा, अस्तेयम्, परोपकारः आदयः सदाचारस्य अंगानि मन्यन्ते ।
सदाचारीजनः सदा सर्वत्र समादरं लभते । सदाचारकारणात् तस्यबुद्धिः प्रखरतां याति । इन्द्रियाणाम् उपरि संयमः जायते । कदापि पापकर्मणि प्रवृत्तिः न भवति । लोकहिताय सः यतते । अतएव आचारः परमो धर्मः कथ्यते ।
प्रश्नाः –
(i) सज्जनानाम् आचरणं किं कथ्यते ?
(ii) सदाचारी समादरं कुत्र लभते ?
(iii) कस्मिन् कार्ये सदाचारिणः प्रवृत्तिः न भवति ?
(iv) 'सम्मानम्' इत्यर्थे अनुच्छेदे कः शब्दः प्रयुक्तः ?
(v) 'धर्मः' इति पदस्य विशेषणं किम् ?

- 40 अधोलिखित विषयमधिकृत्य मञ्जूषापदसहायतया एकम् अनुच्छेदम् लिखत -
परोपकारः

1×5=5

मञ्जूषा

उपकारः परेषाम् स्वार्थं त्यक्त्वा अन्येषां हिताय क्रियते वृक्षा नद्यः फलन्ति वहन्ति
परोपकारिणः स्वदुःखानि विस्मृत्य उपकारे रताः ते क्षुधार्तेभ्यः भोजनं, वस्त्रहीनेभ्यः
वस्त्राणि, अशितेभ्यः विद्यां प्रयच्छन्ति, उत्तमाः पुरुषा परोपकारिणः

- 41 भवान् मुदितः । दीपमालिकायाः अवसरे ज्येष्ठभगिन्यै एकं पत्रं, मञ्जूषायां प्रदत्तैः शब्दैः
रिक्तस्थानानि पूरयित्वा, लिखतु ।

1×5=5

दिल्लीतः

तिथिः _____

आदरणीये भगिनि,

सादरं प्रणमामि ।

प्रकाशस्य (i) भवतीनां सर्वेषां (ii) (iii) समृद्धिं आरोग्यं च (iv) इति
अहं (v) ।

भवत्याः अनुजः

मुदितः

मञ्जूषा

उत्सवः जीवने सुखं पूरयेत् कामये

- 42 अधोलिखितं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषापदसहायतया पञ्च वाक्यानि संस्कृतेन लिखत -

1×5=5

मञ्जूषा

तत्र स्तः द्वौ वृक्षौ, छात्राः पठति पुस्तकं महिला कूपात् निष्कासयति जलम् नाविकः
नद्यां नौकां वाहयति । कृषकः हलं कर्षति ।

